

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΟ ΑΟΥΣΒΙΤΣ

«Να με θυμάστε,
όπως σας θυμάμαι και εγώ»

Μαρσέλ Νατζαρή

Μόνιμη Ελληνική Έκθεση στο Άουσβιτς:
Παρουσίαση Επιλεγμένων Εκθεμάτων

Οσβιέτσιμ, Πολωνία
2 Μαΐου έως 30 Νοεμβρίου 2019

Χαιρετισμός του Προέδρου της Βουλής των Ελλήνων

Η Βουλή των Ελλήνων αποφάσισε να χρηματοδοτήσει εξ ολοκλήρου το μνημειακό έργο της δημιουργίας Μόνιμης Ελληνικής Έκθεσης στο Οσβιέτσιμ της Πολωνίας. Το έργο πραγματοποιείται με τη συμβολή του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος, για να τιμήσει τη μνήμη των νεκρών στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς κατά το διάστημα 1942-1945.

Είναι η ελάχιστη ένδειξη της ηθικής και ιστορικής υποχρέωσης που έχει η χώρα μας προς τους νεκρούς στο Άουσβιτς, η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων ήταν Εβραίοι.

Η παρούσα εκδήλωση αποτελεί παρουσίαση μέρους των εκθεμάτων της Μόνιμης Ελληνικής Έκθεσης, η οποία θα στεγαστεί στο Μπλοκ 18 του Κρατικού Μουσείου του Άουσβιτς και αναμένεται να ολοκληρωθεί εντός του έτους.

Νικόλαος Βούτσας
Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων
Οσβιέτσιμ, 2 Μαΐου 2019



ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΟ ΑΟΥΣΒΙΤΣ

Οι Εβραίοι της Ελλάδας

Οι Έλληνες Εβραίοι διακρίνονται ιστορικά σε Ρωμανιώτες και Σεφαραδίτες. Οι Ρωμανιώτες ήταν Εβραίοι που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα ήδη τον 3ο αι. π.Χ. και εξελληνίστηκαν, γλωσσικά και πολιτιστικά. Τον 1ο αι. μ.Χ., ο Ιουδαίος φιλόσοφος Φίλων ο αλεξανδρεύς αναφέρει την ύπαρξη εβραϊκών κοινοτήτων σε Θεσσαλία, Βοιωτία, Μακεδονία, Αιτωλία, Αττική, Άργος, Κόρινθο και Κρήτη. Οι Σεφαραδίτες ήταν Εβραίοι που στα τέλη του 15ου αι. είχαν διωχθεί από την Ισπανία και την Πορτογαλία και είχαν εγκατασταθεί στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τμήμα της οποίας ήταν και ο ελληνικός χώρος. Διατήρησαν τα έθιμά τους, καθώς και την ιουδαϊοισπανική διάλεκτο και αφομοίωσαν τις περισσότερες προϋπάρχουσες ρωμανιώτικες κοινότητες.

Από τότε που η Ελλάδα απέκτησε την ανεξαρτησία της, το 1832 και ως το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913) ενσωματώθηκαν σταδιακά πολλές εβραϊκές κοινότητες της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο ελληνικό κράτος. Σημαντικότερη ήταν η πολυπληθής και ακμαία σεφαραδίτικη κοινότητα της Θεσσαλονίκης, γνωστή ως «Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων». Τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι Εβραίοι ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και διακρίνονταν σε διάφορους επαγγελματικούς τομείς.

Από τότε που η Ελλάδα απέκτησε την ανεξαρτησία της, το 1832 και ως το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913) ενσωματώθηκαν σταδιακά πολλές εβραϊκές κοινότητες της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο ελληνικό κράτος. Σημαντικότερη ήταν η πολυπληθής και ακμαία σεφαραδίτικη κοινότητα της Θεσσαλονίκης, γνωστή ως «Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων». Τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οι Εβραίοι ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας και διακρίνονταν σε διάφορους επαγγελματικούς τομείς.

Η εξόντωση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

Όταν τον Μάιο του 1941 η Ελλάδα υπέκυψε στις δυνάμεις του Άξονα, η Θεσσαλονίκη στην οποία ζούσαν περίπου 56.000 Εβραίοι συμπεριλήφθηκε στη γερμανική ζώνη κατοχής, με αποτέλεσμα να προληφθούν εκεί τα αντισημιτικά μέτρα. Αρχικά οι διώξεις περιορίστηκαν σε επιλεκτικές συλλήψεις και εκτελέσεις, επιτάξεις και τη συστηματική λεηλασία κειμηλίων από το Ζοντερκομμόντο Ρόζενμπεργκ.

Στις 11 Ιουλίου 1942 οι άρρενες Εβραίοι από 18 έως 45 ετών διατάχθηκαν να συγκεντρωθούν στην Πλατεία Ελευθερίας για να καταγραφούν σε καταλόγους, που είχε ως συνέπεια οι 7.000 απ' αυτούς να σταλούν σύντομα σε καταναγκαστικά έργα εντός Ελλάδας. Πολλοί από αυτούς πέθαναν λόγω της κακομεταχείρισης και των όθλιων συνθηκών διαβίωσης ενώ για την απελευθέρωση των υπολοίπων η εβραϊκή κοινότητα κατέβαλε στις κατοχικές δυνάμεις υπέρογκο χρηματικό ποσό. Ταυτόχρονα, τον Δεκέμβριο του 1942, όρκισε η ολοκληρωτική καταστροφή του τερράστιου εβραϊκού νεκροταφείου που υπήρχε από τον 15ο αιώνα.

Η «Τελική Λύση» χτύπησε τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης τον Φεβρουάριο του 1943, όταν έφτασαν στην πόλη οι βοηθοί του Άντολφ Αϊχμαν, Ντίτερ Βιαλτσένι και Άλοϊς Μπρούνερ, ενώ κεντρικό ρόλο διαδραμάτισε και ο Μαξ Μέρτεν, αξιωματικός της Βέρμαχτ που ήταν αρμόδιος για τη διοίκηση της πόλης. Μέσα σε έναν μήνα 6.000 οικογένειες υποχρεώθηκαν να μετοικήσουν σε συνοικίες που είχαν μετατραπεί σε γκέτο. Στις 15 Μαρτίου 1943 από τον συνοικισμό-γκέτο του Βαρώνη Χίρς εκποτίστηκε με τρένο η πρώτη αποστολή. Μέχρι τις 10 Αυγούστου 1943, σε συνολικά 19 αιδηροδρομικές αποστολές, περίπου 48.000 Εβραίοι της Θεσσαλονίκης εκποτίστηκαν στο στρατόπεδο του Άουσβιτς.



Η τύχη των εβραϊκών κοινοτήτων της Ελλάδας

Στα εδάφη της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης που βρίσκονταν υπό βουλγαρική κατοχή, οι κατακτητές εκτέλεσαν με ζήλο τις ναζιστικές διαταγές. Στις αρχές Μαρτίου του 1943, οι Βούλγαροι συγκέντρωσαν τους Εβραίους της βορειοανατολικής Ελλάδας στο λιμάνι του Λομ στον Δούναβη, όπου και παραδόθηκαν στους Γερμανούς, οι οποίοι τους εκτόπισαν στο στρατόπεδο εξόντωσης της Τρεμπλίνκα. Από τους περίπου 4.300 Εβραίους που ζούσαν στην περιοχή πριν τον πόλεμο, δεν επέζησαν περισσότεροι από 200.

Στην κεντρική και τη νότια Ελλάδα τα πράγματα εξελίχθηκαν διαφορετικά, επειδή οι Γερμανοί ανέλαβαν τον έλεγχο των περιοχών αυτών μόνο μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας τον Σεπτέμβριο του 1943. Χάρη στην Αντίσταση, κυρίως δια μέσω του αριστερού Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ) και του ένοπλου τμήματός του, του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ), και εξαιτίας της διορατικότητας κάποιων θρησκευτικών ηγετών (Ραβίνων και Ορθόδοξων ιερέων) που βοήθησαν τους Εβραίους να κρυφτούν, οι απώλειες σε ορισμένες περιοχές, όπως η Λάρισα, ο Βόλος, η Χαλκίδα και η Πάτρα ήταν μικρότερες, ενώ στη Ζάκυνθο, την Κατερίνη και το Αγρίνιο σχεδόν μηδενικές. Στη δε Αθήνα, οι Γερμανοί συνέλαβαν λιγότερα από 1.000 άτομα.

Δυστυχώς, οι περιπτώσεις αυτές δεν ήταν ο κανόνας και η πλειονότητα των Εβραίων κατέληξε στα τρένα που τους μετέφεραν στον θάνατο. Οι κοινότητες των Ιωαννίνων (25 Μαρτίου 1944), της Κρήτης (8 Ιουνίου 1944), της Κέρκυρας (9 Ιουνίου 1944) και της Ρόδου (23 Ιουλίου 1944) έχασαν μεταξύ του 89% και 92% του προπολεμικού πληθυσμού τους.



Οι πρώτοι Έλληνες Εβραίοι στο στρατόπεδο

Οι πρώτοι Θεσσαλονικείς Εβραίοι πέρασαν την πύλη του στρατοπέδου στις 30 Μαρτίου 1942, έναν χρόνο πριν από τον εκτοπισμό των κοινοτήτων της Ελλάδας. Βρίσκονταν στο τρένο που μετέφερε 1.112 ομήρους Γάλλους Εβραίους, εκτοπισμένους από το Παρίσι. Όλοι τους είχαν γεννηθεί στη Θεσσαλονίκη, αλλά μετανάστευσαν στη Γαλλία πριν από την έναρξη του πολέμου. Κατά τη διάρκεια του 1942 και στις αρχές του 1943 έφτασαν με διάφορες αποστολές κι άλλοι Εβραίοι με καταγωγή από τη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι δήλωναν ως τόπο κατοικίας τους το Παρίσι, το Βέλγιο, την Ωσέρ και το Άμστερνταμ. Μεταξύ αυτών, τουλάχιστον 46 πέθαναν μέσα σε λίγους μήνες από εξάντληση και ασθένειες.

Τη νύχτα της 20ής προς 21η Μαρτίου 1943 έφτασαν στο Άουσβιτς τα πρώτα μέλη της εβραϊκής κοινότητας Θεσσαλονίκης, 2.800 άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Όταν άνοιξαν οι πόρτες των βαγονιών, οι εξαντλημένοι από το φριχτό ταξίδι όμηροι, άκουσαν τις όγριες φωνές των αξιωματικών των Ες-Ες και τα γαβγίσματα των σκύλων. Ακολούθησε η διαλογή σε ικανούς και μη ικανούς για εργασία. Οι μη ικανοί δολοφονήθηκαν αμέσως στους θαλάμους αερίων. Οι εναπομείνοντες 417 άνδρες και 192 γυναίκες οδηγήθηκαν στον τόπο όπου υποβλήθηκαν στη συνήθη διαδικασία κατά την άφιξη στο στρατόπεδο: καταγραφή του ονόματος, παράδοση προσωπικών αντικειμένων, απολύμανση, κούρεμα. Ακολούθησαν η δερματοστίγιο (τοτουάζ) με τον αριθμό και η είσοδος στην καραντίνα.



Στην κόλαση του Άουσβιτς

Συνολικά περίπου 55.000 Έλληνες Εβραίοι πέρασαν την πύλη του στρατοπέδου του Άουσβιτς σε 22 αιδηροδρομικές αποστολές από τις 20 Μαρτίου 1943 μέχρι τις 16 Αυγούστου 1944. Ως ικανούς για εργασία οι γιατροί των Ες-Ες έκριναν συνολικά 7.825 άνδρες και 4.991 γυναίκες. Οι υπόλοιποι, δηλαδή περίπου το 80% των εκτοπισμένων, στάλθηκαν απευθείας στους θαλάμους αερίων.

Μολονότι η ζωή των Ελλήνων στο στρατόπεδο δε διέφερε από τη ζωή των Εβραίων άλλων εθνικοτήτων, συγκεκριμένοι λόγοι έκαναν την κατάσταση τους ιδιαίτερα δύσκολη. Το κλίμα της Πολωνίας ήταν για εκείνους πολύ ψυχρό, ενώ είχαν και πρόβλημα επικοινωνίας, επειδή οι περισσότεροι δεν γνώριζαν γερμανικά και ως εκ τούτου συχνά δεν καταλάβαιναν τις διαταγές που τους δίνονταν, κινδυνεύοντας έτσι να χτυπηθούν ή ακόμα και να σκοτωθούν από τους Ες-Ες.



Αλληλεγγύη και επιβίωση

Όπως όλες οι εθνικότητες, έτσι και οι Έλληνες Εβραίοι προσπάθησαν να διατηρήσουν την δική τους ταυτότητα στο στρατόπεδο του Άουσβιτς. Ο Πρίμο Λέβι χαρακτήριζε τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης «σαφούς, πεισματικούς, αμείλικτους και αλληλεγγύους, αποφασισμένους να ζήσουν, κόνοντας ακόμα και τους Γερμανούς να τους υπολογίζουν»

Οργάνωση και ανταλλαγές τροφίμων όπως και ενθαρρυντικά λόγια προς τους νεοφερμένους εγκλείστους ήταν μέρος του αγώνα επιβίωσης. Ο Ιακώβ Μάεστρο (αρ. βραχίονα 109625) από τη Θεσσαλονίκη που εργαζόταν στα γραφεία της διοίκησης κατόρθωσε να απομακρύνει αρκετούς γνωστούς και φίλους του από δύσκολες εργασίες, αλλάζοντας τα στοιχεία τους στην καρτελοθήκη, ακόμα και δωροδοκώντας μέλη της φρουράς.

Μεταξύ των Ελλήνων Εβραίων υπήρξαν και πράξεις απειθείας και αντίστασης, όπως φαίνεται από τις καταχωρίσεις στο βιβλίο της φυλακής (Μηλοκ 11). Τουλάχιστον 14 από αυτούς εκτελέστηκαν στον «τοίχο του θανάτου» που βρισκόταν στην αυλή του Μηλοκ 11 (Πειθαρχείο), ενώ τέσσερις ακόμα απεβίωσαν στον «Πειθαρχικό Λόχο» (Strafkompagnie) στο Μπίρκενσauer. Ο Λεών Χαζάρ (αρ. βραχίονα 114364) από το Μοναστήρι (σημερινή Μπίτολα) και ο Σιμών Σάλτερ (αρ. βραχίονα 114095) από τη Θεσσαλονίκη εκτελέστηκαν το καλοκαίρι του 1943 μετά από αποτυχημένες απόπειρες απόδρασης. Η πιο γνωστή από αυτές τις απόπειρες αφορά τον Αλβέρτο Ερρέρο, μέλος του Ζοντερκομμότο, ο οποίος εκτελέστηκε προσπαθώντας να δραπετεύσει.

Δεν ήταν λίγοι αυτοί που λόγω της θέσης τους ως γιατροί ή νοσοκόμοι, βοηθούσαν αρρώστους και εξοντημένους. Γνωστή είναι η περίπτωση του φαρμακοποιού Ααρών Ρόζα από τη Θεσσαλονίκη, ο οποίος εργάστηκε στο αναρρωτήριο των Ες-Ες και είχε πρόσβαση σε ιατρικό υλικό. Με κίνδυνο της ζωής του, ο Ρόζα προμήθευε με φάρμακα τους συμπατριώτες του, αποκτώντας το παρωνύμιο «Πατέρας των Ελλήνων». Το ίδιο έκανε και ο γιατρός και μέλος του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού, Λεών Κουένκα (αρ. βραχίονα 110941) από τη Θεσσαλονίκη, που εργαζόταν ως υπεύθυνος του λαρυγγολογικού τμήματος στο στρατόπεδο Μπούνα. Ο Κουένκα ήταν τόσο διάσημος και σεβαστός, που ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός έκανε προσπάθειες για την απελευθέρωσή του, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Επίσης ο νοσοκόμος (Pfleger) Μάρκος Ναχόν (αρ. βραχίονα 122274) από το Διδυμότειχο που εργαζόταν στο Μηλοκ 27 του στρατοπέδου των ανδρών του Μπίρκενσauer, βοηθούσε όπως μπορούσε, πολλές Ελληνίδες που βρέθηκαν στο μηλοκ των ιατρικών πειραμάτων.

Η αρχή του τέλους

Ήδη από τον Απρίλιο του 1944, αμερικανικά και βρετανικά αεροπλάνα είχαν ξεκινήσει τις αεροπορικές πτήσεις πάνω από την ευρύτερη περιοχή του στρατοπέδου του Άουσβιτς. Ο πρώτος βομβαρδισμός στο εργοστάσιο Μπούνα κοντά στο Άουσβιτς III πραγματοποιήθηκε στις 20 Αυγούστου του ίδιου έτους, με αποτέλεσμα το εργοστάσιο να υποστεί ζημιές, αλλά χωρίς να καταστραφεί. Έκτοτε το εργοστάσιο βομβαρδίστηκε άλλες τρεις φορές. Ωστόσο, τα ίδια τα κρεματορία και οι θάλαμοι αερίων στο Μπέρκεναου δεν βομβαρδίστηκαν ποτέ από τους Συμμάχους.

Τον Νοέμβριο του 1944 αποφασίστηκε η διάλυση των κρεματορίων του Μπέρκεναου. Για να σκεπαστούν τα ίχνη των εγκλημάτων, άρχισε η ανατίναξη των εγκαταστάσεων μοζικής εξάντωσης και έπειτα άρχισαν οι προετοιμασίες για την εκκένωση του στρατοπέδου του Άουσβιτς και τη μεταφορά των κρατουμένων στα στρατόπεδα Μπέργκεν-Μπέλεν, το Μασουτχάουζεν, το Μπούχενβαλντ, το Ράβενσμπρουκ και αλλού.

Στις 17 Ιανουαρίου 1945, υπό τους απόμακρους ήχους του σοβιετικού πυροβολικού, δεκάδες χιλιάδες κρατούμενοι, που ήταν ακόμα ικανοί να βαδίσουν, ξεκίνησαν για την «Πορεία Θανάτου». «Το κύριο ήταν 14-15 υπό το μηδέν. Ποτέ άλλοτε δεν μου έτυχε να περπατώ και να ονειρεύομαι. Κάθε τόσο άκουγα πυροβολισμούς. Αυτοί που δεν είχαν άλλες δυνάμεις σωριάζονταν σαν άδεια σακιά πάνω στο χιόνι. Δεξιά και αριστερά προχωρούσαν Γερμανοί, πολλές φορές πάνω σε ποδήλατα. Οποιοσ σωριάζονταν, τον πυροβολούσαν αδιάκριτα στο κεφάλι. Το αίμα ξεπηδούσε πάνω στο λευκό χιόνι» (Ιάκωβος Χαντολί, αρ. βραχίονα 115003). Αν και πολλά βόδιζαν ξυπόλητοι και χωρίς τρόφιμα –που είχαν τελειώσει από την πρώτη μέρα– το βόδισμα γινόταν ταχύτερο, ανάμεσα σε πυροβολισμούς, κραυγές και αποτρόπαιες ακηνές. Ο Δανιήλ (Ντόνη) Μπεναχμιάς (αρ. βραχίονα 182477) μέλος του Ζοντερκομάντο, που επέζησε του στρατοπέδου, θυμάται το πτώμα μιας ηλικιωμένης γυναίκας που είχε πεθάνει από το κρύο και το χέρι της ήταν τεντωμένο προς την κατεύθυνση της φάλαγγας. Έδινε την εντύπωση ότι οι Γερμανοί την είχαν βάλει επίτηδες εκεί, σαν πινακίδα:

Μετά από δύο εφιαλτικές ημέρες πεζοπορίας 63 χιλιομέτρων, μια μεγάλη ομάδα έφτασε στον σιδηροδρομικό σταθμό της πόλης Βοτζίσλοβ Σλόνακι (στο γερμανικό Λόσλαου), όπου τους φόρτωσαν σε τρένο με προορισμό το Μασουτχάουζεν, ενώ μια δεύτερη έφτασε στο υποστράτοπεδο του Γκλάιβιτς (σημερινή πόλη Γκλιβίτσε), απ' όπου κατευθύνθηκε, επίσης σιδηροδρομικώς, στο στρατόπεδο εργασίας Μίττελμπαου-Ντόρα, ένα από τα υποστράτοπεδα του Μπούχενβαλντ. Αφού στοιβάχτηκαν όρθιοι στα ανοικτά βoγάνια, οι άμνηροι ξεκίνησαν χωρίς τροφή και νερό, για μια νέα οδύσσεια.





Η απελευθέρωση του Άουσβιτς

Στο στρατόπεδο έμειναν οι άρρωστοι και όσοι κατάφεραν να κρυφτούν. Το πρωί της 18ης Ιανουαρίου 1945, η 22χρονη Λίνα Καπόν (αρ. βραχίονα 76942) από τη Θεσσαλονίκη βγήκε από το νοσοκομείο, τυλιγμένη μόνο με μία κουβέρτα. Η Καπόν θα έφευγε με την επόμενη αποστολή, λιποθύμησε όμως από εξάντληση και οι Γερμανοί την θεώρησαν πεθαμένη. Όταν συνήλθε, σύρθηκε μέχρι το έρημο πια νοσοκομείο: «Πήγαινα μέχρι την πόρτα, έσκαβα το χιόνι απρώνχοντας τα πτώματα που είχε, και ξαναπήγαινα στο κρεβάτι μου».

Η Καπόν στάθηκε τυχερή. Επτά συμπατριώτες της, μεταξύ των οποίων ο Γαβριήλ (Γκάμπι) Βενούζιου και ο Λεόν Περαχιά, οι οποίοι όχι μόνο είχαν κρυφτεί στο Άουσβιτς Ι, αλλά και κατάφεραν να συγκεντρώσουν ρούχα και τρόφιμα, τη βρήκαν και την πήραν μαζί τους μαζί με μια ακόμη νεαρή Ελληνίδα Εβραία, την Τζένη Μοσιέ (αρ. βραχίονα 76925), η οποία ζύγιζε μόλις 30 κιλά.

Όταν το μεσημέρι του Σαββάτου στις 27 Ιανουαρίου 1945, ο Κόκκινος Στρατός έφτανε στο στρατόπεδο του Άουσβιτς, οι έκπληκτοι στρατιώτες βρέθηκαν μπροστά σε σωρούς πτωμάτων και 7.000 ανθρώπινα ράκη που αργοπέθαιναν. Στα νοσοκομεία εκστρατείας βρέθηκαν πολλοί Έλληνες Εβραίοι, όπως ο τραυματισμένος Λεόν Χάγουελ (αρ. βραχίονα 118633), ο Χαΐμ Κωστής (αρ. βραχίονα A-15275) και ο Ρόζο Χασσάν από τη Ρόδο, ο Κερκυραίος Μάρκος Σαμπεθάι, ο οποίος πέθανε από τύφο τις επόμενες ημέρες, και δύο τουλάχιστον πολιτικοί κρατούμενοι, ο Παναγιώτης Κουκουβίτης (αρ. βραχίονα 181585) από τη Σπάρτη και ο Νικόλαος Γεωργίου (αρ. βραχίονα 183617) από την Καλαμάτα. Στους διάφορους καταλόγους αρρώστων που συνέταξε τις επόμενες ημέρες ο Πολωνικός Ερυθρός Σταυρός διαβάζουμε μεταξύ άλλων τα ονόματα της Σούλικας Κοέν (αρ. βραχίονα 76870) από την Καστοριά, της Ντόνα Καπούα (αρ. βραχίονα A-24289), της Βιργινίας Γκαττένιο (αρ. βραχίονα A-24324) από τη Ρόδο, της Καρολίνας Κοέν (αρ. βραχίονα A-8404) από τον Βόλο και της Στέλλας Βιτάλη (αρ. βραχίονα A-76916) από την Αθήνα, που βρέθηκαν σε κρίσιμη κατάσταση στο Μπλοκ 12 του Μπίρκεναου.

Οι Έλληνες υποδέχτηκαν με όσο ενθουσιασμό τους επέτρεπε η εξάντληση τους ελευθερωτές τους. Ο Λεόν Περαχιά μάλιστα ζήτησε από έναν αξιωματικό όπλο για να πολεμήσει. Ο ίδιος και αρκετοί άλλοι, αφού συνήλθαν από την εξάντληση, μεταφέρθηκαν στην Κρακοβία και από εκεί στο Τσερνοβίτσε και στο Μινσκ.



Το χειρόγραφο του Μαρσέλ Νατζαρή



Στις 24 Οκτωβρίου 1980, κατά τη διάρκεια εργασιών εκχέρωσης γύρω από τα ερείπια των Κρεματορίων II και III, βρέθηκε μια δερμάτινη τσάντα, θαμμένη στο έδαφος σε μικρό βάθος. Η τσάντα περιείχε ένα θέρμος με σημειώσεις γραμμένες στα ελληνικά από τον Μαρσέλ Νατζαρή, Έλληνα Εβραίο από τη Θεσσαλονίκη.

Ο Νατζαρή είχε πολεμήσει στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο το 1940-41 και το 1943 ήταν αντισο-

σιακός και αντάρτης του ΕΛΑΣ. Συνελήφθη τον Μάρτιο του 1944 στην Αθήνα και βρέθηκε στο Άουσβιτς με την αποστολή της 2ας Απριλίου. Έλαβε τον αριθμό βραχίονα 182669 και επιλέχθηκε για το Ζοντερκομμάντο, στο Κρεματόριο III. Το χειρόγραφο, εν είδει διαθήκης, αποτελεί ένα σπάνιο ιστορικό τεκμήριο της μαζικής εξόντωσης: «Τα κουτιά γκαζιού έρχονταν με το αυτοκίνητο του Γερμ. Ερυθρού Σταυρού με δύο SS [...] από κάτι ανοίγματα τους έριχναν το Γκάζι. Μετά μισή ώρα ανοίγαμε τις πόρτες [...] Μεταφέραμε τα πτώματα των θρώων αυτών γυναικόπαιδων ως τον αναβωτό που τους πήγαινε στον θάλαμο των φούρνων [...] μας ανάγκαζαν να την [σταχτή] κοπάνήσουμε, να την περάσουμε από ένα χοντρό κόακινο και μετά [την] έπαιρνε ένα αυτοκίνητο και [την] ρίχνει στα ποτάμι [...] και έτσι εξαφανίζον το κάθε ίχνος. Τα δράματα που έχουν ιδεί τα μάτια μου είναι απερίγραπτα [...] Δεν λυγίμαι [...] ότι θα πεθάνω, αλλά ότι δεν θα μπορέσω να εκδικηθώ όπως θέλω και ξέρω. [...] Σχεδόν κάθε φορά που σκοτώνουν διερωτάμαι εάν υπάρχει Θεός και εν τούτοις πάντα πίστεψα σε Αυτόν και πιστεύω ακόμα ότι ο Θεός το θέλει, ας γίνει το θέλημά του. Πεθαίνω ευχαριστημένος αφού ξέρω αυτή τη στιγμή η Ελλάς μας είναι Ελεύθερη, δε θα ζήσω εγώ, ας ζήσουν οι άλλοι, η τελευταία μου λέξη θα είναι Ζήτω η Ελλάς».

Πιστεύοντας ότι δεν θα επιζήσει, ο Μαρσέλ Νατζαρή τοποθέτησε το χειρόγραφο μέσα στη φιάλη που ανακαλύφθηκε πολλά χρόνια αργότερα. Υπέγραφε ως «καταδικασμένος [...] από τους Γερμανούς διότι [είχε] Εβραϊκήν Θρησκείαν» και σημείωνε τη διεύθυνση ενός Χριστιανού φίλου του στην Θεσσαλονίκη, στον οποίον ζητούσε να φτάσει το κείμενο, αν και όποτε το ανακάλυπτε κάποιος. Ο Νατζαρή επέζησε του Άουσβιτς και μετά τον πόλεμο κατέγραψε τις αναμνήσεις του από το Ζοντερκομμάντο σε μια δεύτερη αναλυτικότερη μαρτυρία. Έκανε οικογένεια και μετανάστευσε στις ΗΠΑ. Πέθανε τον Ιούλιο του 1971.



ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΒΡΑΪΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ



THE JEWISH MUSEUM
OF GREECE

Οργάνωση:

Βουλή των Ελλήνων με τη συμβολή του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος

Ιστορικό αφήγημα / Επιμέλεια κειμένων:

Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος και Γεώργιος Πηλικός (Ιστορικός Ερευνητής)

Καλλιτεχνική επιμέλεια:

Ιωάννης Μετζικώφ, Βουλή των Ελλήνων

Καλλιτεχνικός σχεδιασμός & Εκδοτική επιμέλεια:

Διεύθυνση Εκδόσεων & Εκτυπώσεων της Βουλής των Ελλήνων